

ЗОЦ В.М., кандидат педагогічних наук,
доцент, провідний науковий співробітник
лабораторії педагогічних інновацій,
Інституту педагогіки НАПН України.

САЛЮТОГЕНЕЗНИЙ ПІДХІД В ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ ВЧИТЕЛЯ.

По своїй суті історична місія вчителя віками є незмінною: вчитель через освіту, через цінності культури поєднує покоління. Але зміст і засоби цієї місії постійно змінюються під впливом суспільно-економічних процесів. За останні десятиріччя сформувались фактори, які суттєво впливають на зміну соціального статусу вчителя, його роль в педагогічному процесі.

Фактори, які визначають професійну діяльність сучасного вчителя.

-Синдром «суспільства без школи». Знакова постать нашого часу Білл Гейтс в одному зі своїх інтерв'ю сказав, що ми йдемо до «суспільства без школи». Кожному з нас зараз очевидно, що сучасні інформаційні технології дають можливість отримати середню освіту дома, маючи інтернет і вчителя-консультанта, або просто освічених батьків. Але такі знання мають мало сенсу, бо не дають головного-вміння взаємодіяти в творчому процесі. Тому головні завдання сучасного вчителя навчити вчитися завжди і скрізь і навчити учнів позитивній взаємодії, людяності.

-Глобальне інформаційне середовище. Інтернет зробив доступною інформацію будь-якого змісту і складності, від найпростішої до найскладнішої, для кожного, хто володіє комп'ютером. Це створює ситуацію, коли сумарно учні класу володіють більшим об'ємом інформації ніж може володіти вчитель. Навчання дітей у такій ситуації передбачає таку освіченість вчителя, природознавчу і філософську, яка давала б йому можливість бути для учнів штурманом у бурхливому інформаційному морі.

-Зміна професійної ролі вчителя від «навчателю» до «фасилітатора», «супервайзера», «тьютора». Сучасні технічні засоби і глобальне інформаційне середовище ускладнюють професійну діяльність вчителя, перетворюючи його в навчальному процесі в фасилітатора, супервайзера, тьютора і все більше вимагаючи від нього психологічних і педагогічних вмінь.

-Послаблення виховного впливу суспільства на підростаюче покоління. Сьогоднішнє українське суспільство є розшароване в соціально-економічному, культурному і політичному сенсах. Виховні інститути суспільства підтримуються державою дуже слабо. У держави немає об'єднавчої концепції виховання підростаючого покоління. У зв'язку з цим основна відповідальність за виховання учнів лягає на вчителів.

-Непристижність професії вчителя у зв'язку з низьким рівнем його матеріального становища.

Ці обставини змінюють характер професійних задач, які постають перед сучасним вчителем і спрямовані на подолання викликів глобалізаційних процесів і сприяння розбудові сталого демократичного суспільства.

Особливості професійної діяльності вчителя в умовах глобалізованого світу.

1. Філософсько-соціальна ерудиція вчителя, незалежно від того, який предмет він викладає. Вміння бачити різні явища життя у їх взаємозв'язку, в контексті діяльності і розвитку людини. Підґрунтям для такої підготовки має бути володіння вчителем досягненнями сучасної глобальної науки: синергетикою, салютогенезом, меметикою, квантологією, вікіномікою – основами цивілізаційної культури.

В сьогоденні міських школах навчаються діти різних національностей, з сімей атеїстичних і віруючих різних релігій і конфесій, багатих і бідних. Це вимагає від учителя не тільки давати знання, які відповідають реальній картині світу, не нав'язуючи певної світоглядної концепції, а й вміння узгоджувати різні підходи і світоглядні позиції на основі толерантності і людяності.

2. Критичне мислення, вміння досліджувати явища.

Глобальне інформаційне середовище, в якому працює сучасна школа, створює ситуацію, коли старшокласники з тих чи інших тем навчальних програм мають різні, іноді діаметрально протилежні позиції. Учні можна привести до правильного наукового висновку не нав'язуючи їм власної думки, а досліджуючи явища, критично переосмислюючи факти.

3. Толерантність. Вміння, навчаючи через власний світогляд, не прагнути поставити учнів на власні світоглядні позиції, а позитивно ставитись до будь-якої світоглядної концепції, яка не є агресивною і руйнівною.

4. Вміння і готовність навчатися протягом життя.

Визначальна характеристика нашого часу – інтенсивні зміни. В будь-якій галузі життя успішно може працювати лише людина, яка постійно вчиться, оновлює свої знання. Для вчителя це особливо актуально, бо в суті шкільного навчання закладено протиріччя, між тим, що вчителі навчають учнів для майбутнього, і тим, що вони самі навчались у минулому.

5. Відповідальність за фізичне і психічне здоров'я учнів.

Гуманістичний підхід до життя, педоцентризм в освіті передбачає такий зміст і таку організацію навчального процесу, які б мали здоров'язберігаючий характер.

У нас є вчителі, які володіють такими вміннями-якостями, але щоб вони стали масовими, стали ознаками сучасної професійно-педагогічної діяльності, необхідно кардинально змінити процес професійної підготовки вчителів.

Як і сто років тому в педагогічних навчальних закладах готують викладачів навчальних предметів. Такий підхід орієнтує майбутнього вчителя не на пізнання особистості, законів її розвитку, а на заглиблення в науку, навчальний предмет якої він готується викладати. Предмет стає первинним. З іншого боку, з цієї причини

більшість студентів, які навчаються в педагогічних ВНЗ, не мають наміру бути вчителями, вони знаходять собі у соціумі нішу, де можуть себе реалізувати як фахівці з певної галузі знань. Тільки особливим чином організоване навчання майбутніх вчителів приведе до ситуації, про яку Ш.О. Амонашвілі сказав: «...і прийде покоління дивовижних вчителів.»

В чому ж особливість підготовки сучасних вчителів?

Особливості підготовки сучасного вчителя.

1. Основною формою підготовки вчителя має бути авторська педагогічна майстерня, в рамках якої відбуваються і лекційно-семінарські заняття, і практична підготовка. В нинішніх умовах особистість вчителя, його професійно-психологічні якості є вирішальною умовою ефективної педагогічної діяльності. Без розвинутої емпатії і рефлексії не може бути високопрофесійного вчителя. А ці якості неможливо розвинути теоретичною підготовкою. Вони здобуваються і вдосконалюються в процесі міжособистісного професійного спілкування, де особистість формує особистість. Нам відомий такий досвід в театральних ВНЗ, де акторів готує визнаний майстер. В Творчій спілці вчителів України положення про Авторську педагогічну майстерню було розроблено ще в 1990 році. І для запровадження такої форми підготовки вчителів не потрібно додаткових коштів. Потрібна лише воля, щоб змінити структуру навчального процесу і залучити до підготовки вчителів педагогів, які є яскравими особистостями і мають успішний педагогічний досвід.

2. В основі професійної підготовки має бути ЛЮДИНОЗНАВСТВО

(різні філософські концепції людини); місце людини в природі і їх взаємозалежність; мистецтво мовлення. В цьому сенсі слід особливу увагу звернути на САЛЮТОГЕНЕЗ. Вперше це поняття було вжито А.Антоновскі в 1962 році. Воно сформувалось в рамках гуманістичної психології. Салютогенез як наукова концепція почала поширюватись в англomовних країнах, а в 90-ті роки 20ст. набула популярності в європейських країнах. Салютогенез розвиває і доповнює діалектико-матеріалістичний погляд на процес розвитку особистості. Діалектичний матеріалізм визначає два основних фактори розвитку особистості: спадковість і детермінація її умовами оточуючого середовища, особливо виділяючи фактор соціального середовища. Гуманістична психологія поставила в один ряд з цими факторами – фактор людських стосунків, визначивши їх сутність як людяність, критеріями якої є чесність, ширість, любов до людей, повага до самостійності і особистої гідності. Салютогенезний підхід реалізується через три основних принципи:

-В тілесній сфері – подолання конфліктних ситуацій через позитивний вихід з конфлікту, набуваючи при цьому нові сили. При цьому салютогенез розглядає поняття конфлікту широкому сенсі: і як конфлікт між хворобою і здоров'ям, і як конфлікт у стосунках, і як конфлікт світоглядних позицій.

-В душевній сфері – це принцип конгруентності, розуміння і відчуття взаємозв'язку явищ оточуючої дійсності. Діяльність у будь-якій сфері на основі цього принципу формує відповідальність за результати діяльності перед людьми, перед суспільством. Розуміння людиною всесвітніх взаємозв'язків у великому і малому сприяє знаходженню сенсів власного життя.

-Вирішальний принцип – це принцип резиліентності – духовної стійкості, гнучкості у стосунках з оточуючою дійсністю, з людьми, яка виникає завдяки довірі до сенсу людського розвитку.

Вчені доводять, що на погіршення стану здоров'я, формування хвороб людини впливають не лише тілесні фактори (генетичні особливості, недостатнє або неправильне харчування, недостатність сну і руху, переохолодження), але й душевні (стрес, перенапруження, страх, пасивність, депресія, складність у стосунках) і духовні (брак ідеалізму, мотивації, духовної поживи, ентузіазму). Оволодіння принципами салютогенезу сприяє процесам фізичного і морального оздоровлення суспільства. І внести ці принципи в життя неможливо, не здійснюючи на цих принципах освіти.

3. Особистісний підхід до учнів в процесі навчання передбачає знання вчителями Теорії **множинності шляхів розвитку інтелекту**. В 80-ті роки минулого сторіччя, на великому експериментальному матеріалі, групою психологів і педагогів під керівництвом Ховарда Гарднера було розроблено теорію множинності шляхів розвитку інтелекту. Вчені теоретично довели і практично перевірили, що є різні типи інтелекту. У кожної людини той чи інший тип інтелекту є провідним. Якщо вчасно виявити, який тип інтелекту є провідним у учня, і створити оптимальні умови для його розвитку, то він сприяє розвитку і інших типів інтелекту. У найбільш талановитих може бути і 2-3 ведучих типи. З начерками основних положень теорії можна ознайомитись у роботі Дж.Вос і Г.Драйден «Революція в навчанні».
4. С. Капіца в своїх виступах зазначав, що головне у сучасному навчанні – розуміння. Для того, щоб учні в процесі навчання приходили до розуміння явищ і процесів, вчитель має **володіти феноменологічним підходом**. Навчальний процес у школі має рухатись від виявлення і осмислення явищ і процесів до їх теоретичного узагальнення.
5. Реалізації принципу резиліентності потребує **залученню вчителя до мистецтва**. Не лише знання його основ, але й володіння, хоч би на любительському рівні, одним з його видів: малюванням, співом, грою на музичному інструменті, драматичним і т. ін.
6. Вільне володіння сучасними засобами інформації.

Шляхи реалізації салютогенезного підходу.

1. Зміна змісту педагогічної підготовки. Новий зміст може бути реалізований через модульний підхід. **ОРІЄНТОВНИЙ ЗМІСТ МОДУЛІВ**

Модуль «Педагогічна спадщина». Майбутні вчителі вивчають найцінніші педагогічні тексти, на яких сформувалась гуманістична педагогіка і обговорюють їх, пишуть есе.

Модуль «Переосмислення». Студенти обирають для спостереження будь-яку спільноту дітей (шкільний клас, групу дитячого садка, гурток і т.ін.), окрему дитину і результати спостереження осмислюють через відомі їм педагогічні тексти у творчій роботі обраного ними формату.

Модуль «Майстер-клас». Високопрофесійні вчителі, які працюють в школах, проводять майстер-класи на тему «Особливості професійно-педагогічної діяльності в сучасній школі».

Модуль «Активна дія». Участь в організації і діяльності «Літніх шкіл», «Фестивалів педагогічної творчості», «Панорамах творчих уроків», «Днях сім'ї», «Табірних зборах» та інших активних формах педагогічної взаємодії.

Модуль «Самовдосконалення» Через самоспостереження, рефлексію, використання методів психологічної діагностики, консультації психологів, слухачі визначають свої характерні особливості, пов'язані з професійною діяльністю і розробляють програму самовдосконалення. Мета діяльності у рамках цього модулю-формувати і розвивати рефлексію і емпатію, які є механізми постійного професійного самовдосконалення.

Модуль «Педагогічна спільнота». Конференції, Круглі столи, консультації з вченими, батьками учнів, лікарями, діячами мистецтва, громадськістю по проблемах навчання, виховання, оздоровлення дітей. **Модулі «Фахова підготовка».** Їх може бути різна кількість, в залежності від обраного фаху. Хоча найбільш перспективними можуть бути модулі «Гуманітарні науки», «Природничі науки», «Математичні науки».

2.Реалізація нового змісту педагогічної підготовки потребує і нових форм. Головною з них має бути авторська педагогічна майстерня, про що йдеться на початку цієї статті.

Основний інструмент професійної педагогічної діяльності – особистість вчителя. Лише певний морально- етичний стан особистості вчителя може бути умовою виховання учнів. Тому вирішення завдань особистісного розвитку вчителя має бути закладено у зміст професійної підготовки, а не залишатись суспільним гаслом.

В умовах всебічного реформування країни, поступового переходу до стійкого демократичного суспільства, кардинально не реформована система освіти стає гальмом розвитку країни. А без докорінної зміни системи підготовки вчителів,-така реформа неможлива.

Література.

- 1.Гордон Драйден, Джаннетт Вос. Революція в навчанні. Львів, «Літопис», 2005.
- 2.Життєва компетентність особистості: від теорії до практики. За редакцією І.Г. Єрмакова. Запоріжжя. «Центуріон», 2005.
- 3.Князева Е.Н., Курдюмов С.П. Основания синергетики: Человек, конструирующий себя и свое будущее. Москва, Комкнига, 2010.
- 4.Корсак К.В.Освіта, суспільство, людина в 21 столітті: інтегрально-філософський аналіз. Київ-Ніжин, 2004.
- 5.Кремень В.Г. Освіта і наука в Україні-інноваційні аспекти. Стратегія.Реалізація.Результати. Київ, «Грамота», 2005.
- 6.Михаэла Глэклер. Салютогенез как жизненный принцип. Журн. «Антропософия в современном мире», 2004, №28.
- 7.Роджерс Карл, Фрейберг Джером. Свобода учиться. Москва, «Смысл»,2002.
- 8.Салютогенез или где истоки здоровья. www.eventa-reisen.ru
- 9.Сисоєва Світлана. Основи педагогічної творчості. Київ, 2006.
- 10.Штайнер Р. Педагогика основанная на познании человека. Москва, «Парсифаль», 1996.

11.Штайнер Р. Общее учение о человеке как основа педагогики. Москва. «Парсифаль», 2005.

КЛЮЧОВІ СЛОВА.

Фактори, середовище, статус, людинознавство, салютогенез ,особливості, вчитель, підготовка.

АНОТАЦІЯ.

Об’активні фактори, які впливають на розвиток суспільства, змінюють смисли школи і характер професійних задач, які мають вирішувати вчителі.

АННОТАЦИЯ.

Объективные факторы, влияющие на развитие общества, изменяют смыслы школы и характер профессиональных задач, которые должны решать учителя.